

módszertan

Kincsek a város alatt. A Budapesti Történelmi Múzeum kiállítása
Fotók: Kevin Campean / DekoRatio Branding & Design

ZSIDI PAULA kurátor, főigazgató-helyettes, Budapesti Történeli Múzeum
EGY KIÁLLÍTÁS – ÉS AMI MÖGÖTTE VAN
IDŐSZAKI KIÁLLÍTÁS KINCSEK A VÁROS ALATT
– ÚJDONSÁGOK A MÚLTBÓL CÍMMEL A BUDAPESTI TÖRTÉNELI
MÚZEUM VÁRMÚZEUMÁBAN

Tíz év, több mint kétezer régészetiileg megfigyelt építkezés, csaknem százötven ásatási helyszín és pontosan 1259 kiállított műtárgy. Számokban ez a mérlege a Budapesti Történeli Múzeum régészeti munkáját bemutató időszaki kiállításnak. A tárlat azonban több, mint logikus rendben álló, szép, régi tárgyak szemléje. Kirajzolódnak a főváros jelenlegi területének ősi településközpontjai, megtaláljuk történeli események, háborúk és virágkorok lenyomatait, ugyanakkor a látogató az illusztrációkon és a rekonstrukciókon keresztül a megélt történelm egy-egy földbe zárt pillanatának részese lehet. Az eredmény háttérében több szervezet és intézmény, beruházók és szakemberek közös, rendszerbe foglalt munkája húzódik. Hosszú és szervezett munka kell ahhoz, hogy a beruházás földmunkái során dokumentált és a múzeumba mentett leletekből egy kiállításon bemutatható és mindenki számára érthető történeli kép rajzolódjon ki.

A Budapesti Történeli Múzeum a jogszabályok alapján illetékes a főváros területén régészeti feltárások végzésére és a beruházásokhoz kapcsolódó régészeti munkák elvégzésére. Jogszabályok határozzák meg az építetők és a feltárók feladatait egyaránt. Ők a főszereplői a régészeti ásatások első fázisának, a terepmunkának. Az építetők építési szándéka nyitja meg a lehetőséget – különös tekintettel a városi területre – a feltárás előtt. A régész az építkezés során nyerhet bepillantást, ha csak rövid időre is, az egyébként épülettel, infrastruktúrával és burkolattal fedett terület történeli rétegeibe. Ez azt jelenti, hogy beruházások és beruházók nélkül az elmúlt tíz év fővárosi régészeti munkáinak kilencven százaléka nem jöhetett volna létre. A feltárás költségei is az építetőt terhelik, aki a nyugvó rétegeket építkezése érdekében bolygatja vagy semmisíti meg. A régészeti ásatások nagy része ilyen módon, a beruházók szempontjából, az építkezések, földmunkával járó fejlesztések értékes „melléktermékének” tekinthető. Az építetők és a régészek érdekei érthető módon nem esnek egybe. A sikeres régészeti kutatás feltételezi az együttműködést, amelyhez egymás munkájának tisztelete szükséges. Ezért a kiállítás bevezető tablósora a beruházókról szól. Megkérdeztük néhány kiemelkedő jelentőségű, nagyobb lélegzetű beruházás vezetőjét, hogyan élte meg a feltárást, mit jelentett a beruházás számára a régészeti jelenlét. Néhány részlet a válaszokból: „Az első reakció a rettenet... aztán [a Fejlesztő] kénytelen-kelletlen megbékél a helyzettel.” (Angel Gábor, BIF)

az építetők és a régészek érdekei érthető módon nem esnek egybe

„A fejlesztés egyes fázisaihoz beterveztük a régészeti feltáráshoz szükséges időtartamot és költségeket, így a kivitelezés során nem ért bennünket váratlan meglepetés.” (Kocsány János, Graphisoft) „A feltárást végző régészekben nagyszerű embereket ismertem meg, akik nemcsak a saját szakmájuk szempontjait, hanem a mi problémáinkat is megértették.” (Wachsler Tamás, Steindl Imre Program) „A régészekkel történt hosszú és konstruktív egyeztetéssorozat alapján sikerült megtalálni [a] megoldást.” (Tóth Csaba, KKBK) „Bár a beruházó munkáját lassítják a feltárások, többletköltséget okoznak nekünk, de az olyan szakmai együttműködések, mint amit mi is tapasztaltunk az említett projektünknel... valódi értékmentésnek számítanak. Ez széles körű társadalmi felelősségvállalásunk keretébe beleillik.” (Kézdy György, Trigránit) Természetesen a fentiek csak kiragadott és a jó együttműködést igazoló példák, de jól mutatják, hogy a régészet, bár többnyire teher a fejlesztésnél, de általa az értékmentés az adott projekt üzleti stratégiájába is beépülhet.

¶ Ha a beruházó biztosítja a feltárási jogszabályban előírt feltételeit, akkor már a feltáró intézményen, a főváros területén a Budapesti Történelmi Múzeumon van a sor, hogy az ásatást minél előbb és a szakmai elvárásoknak megfelelően elvégezze. Akkor is, ha egyidejűleg több tucatnyi építetű jelentkezik a múzeumban a munkakezdés igényével, és akkor is, ha a múzeum régészeinek nagy része januártól januárig terepen van. A múzeum ásatásainak száma ezért nem tervezhető, várható nagyságrendjét az építőipari konjunktúra alapján előre csak megbecsülni lehet. 2005 és 2008 között hatvan-hetven feltárást végeztünk évente, majd a gazdasági válság következtében számuk radikálisan csökkent, évente alig néhány munkához kapcsolódott régészeti feladat. Néhány éve azonban ismét fellendült a beruházási kedv, aminek eredményeképpen jelenleg ismét alig győzik régészeink a munkát. A múzeum igényekhez igazodó, rugalmas „örökségvédelmi rendszere” azonban biztosíték arra, hogy el tudja látni a feladatot.

¶ A rendszer működésének alapja a múzeum stabil szakmai személyi állománya, amelyet a fenntartó főváros biztosít. Az állandó létszám azonban nem elegendő a torlódó feladatok idején, a beruházót pedig nem nyugtatja meg, hogy, ha majd lesz kapacitás, foglalkozunk az ő beruházásával is. Ráadásul a feltárásokat komoly szakmai előkészítő munka előzi meg, munkaigényes a szerződések műszaki és jogi előkészítése is, amely sokszor hosszas tárgyalásos időszakot igényel. Ezekhez a feladatokhoz igazodik az intézményi struktúra is: a feltárásokat végző három régészeti szakmai osztály, a régészeti adatokat kezelő adattár, valamint a koordináló és műszaki-jogi kérdésekben eljáró ásatási projektiroda. A feladatmegosztás hatékonyabb és gyorsabb munkát tesz lehetővé. Tovább gyorsítja a szakmai munkát, hogy az intézmény régészei területi felosztásban (az őskoros régészek korszakok szerinti felosztásban) dolgoznak, egy-egy

a múzeum ásatásainak száma nem tervezhető, várható nagyságrendjét az építőipari konjunktúra alapján előre csak megbecsülni lehet

a feltárásokat komoly szakmai előkészítő munka előzi meg

régészeti lelőhelycsoport, lehatárolt terület (illetve korszak) felelősei. A területi felelősök birtokában vannak minden adatnak, ismeretnek, ami szükséges ahhoz, hogy az adott régió belül gyors szakmai előkészítő munkát és – ami a beruházó számára még fontosabb – pontosabb idő- és pénzkeretet tudjanak meghatározni. A területi felelős átlátja a területén folyó valamennyi munkát. De sokszor ez sem elég a szinte naponta jelentkező új igények kielégítéséhez. Ezért a terepi szakmai munka segítésére, meghatározott feladatra, időszakosan ásatási technikusokat kell igénybe vennünk a jogszabályok által biztosított lehetőségek keretein belül. A kézi földmunka és a régészeti bontómunka esetében is ez a helyzet, azzal a lehetőséggel kiegészítve, hogy ha kapacitáshiány lép fel egy-egy feltárás esetében, akkor a beruházó maga is biztosíthatja a szükséges létszámot. A terepi munkák időnye elvileg márciustól novemberig tart, az őszi-téli időszakban a hangsúly általában a dokumentáció készítésére és a leletfeldolgozásra tolódik, bár mostanság egyre több feltárás szorul a téli, szakmailag kedvezőtlen időszakra. A rugalmas rendszer alkalmas arra, hogy a terepi feladatokról a szakmai munkaerőt átcsoportosítsa a belső, múzeumban végzendő feladatokra. Ezek közül is a legkritikusabb a leletkonzerválás, a restaurálás és a leletnyilvántartás. Volt olyan időszak, amikor belső erőből és az ásatási technikusokkal kiegészítve sem tudtuk e feladatokat házon belül megoldani. Ekkor – hogy a jogszabályi határidőket be tudjuk tartani – külső céget bízunk meg a feladattal, vállalva ennek minden szakmai kockázatát. Az állandóan változó kapacitásigényhez való alkalmazkodás nem könnyű, a lehetőségek mentén, időről időre, más és más megoldást kell keresnünk. Egyetlen biztos pontunk van: a cél, a főváros régészeti örökségének feltárása, megőrzése és hasznosítása.

a terepi munkák időnye elvileg márciustól novemberig tart, az őszi-téli időszakban a hangsúly általában a dokumentáció készítésére és a leletfeldolgozásra tolódik

¶ Az intézmény örökségvédelmi rendszerében nagy szerepet kap a nyilvánosság és az eredmények hasznosítása. Ebben a szakemberek, régészek mellett közművelő és múzeumpedagógus kollégák egyaránt részt vesznek. Egy-egy kiemelkedő jelentőségű leletről a feltárók különböző médiacsatornákon hírt adnak, egyre gyakoribb az online felületeken, így az intézményi honlapokon való megjelenés is. Ha van arra lehetőség, ásatási nyílt napon tekinthetik meg az érdeklődők a feltárást, persze nem a veszélyes építési területen. Az új ásatási eredmények előzetes publikációi, magyar és angol nyelven az 1996 óta évente megjelenő *Aquincumi füzetek* című kiadványban mindenki számára elérhetők. A kilencvenes évek közepétől rendszeresen, szinte évente rendezünk új szerzeményi kiállítást az Aquincumi Múzeumban és legújabban a Vármúzeumban is. A most megnyílt *Kincsek a város alatt* című, egy hosszabb feltárási korszakot áttekinthető kiállítással pedig, szándékaink szerint, hagyományt teremtünk. A szándék és a tárlat nem előzmény nélküli. Az első *Kincsek a város alatt* címmel megnyílt

egy-egy kiemelkedő jelentőségű leletről a feltárók különböző médiacsatornákon hírt adnak

a most megnyílt Kincsek a város alatt című, egy hosszabb feltárási korszakot áttekinthető kiállítással pedig, szándékaink szerint, hagyományt teremtünk

Kincsek a város alatt. A Budapesti Történeti Múzeum kiállítása
Fotók: Kevin Campean / DekoRatio Branding & Design

Kincsek a város alatt. A Budapesti Történelmi Múzeum kiállítása
Fotók: Kevin Campean / DekoRatio Branding & Design

*a régészetnek
meg kellett
ismerkednie a
magánberuházókkal*

*izgalmas séta
a főváros régészeti
rétegeiben, tizenkét
régészeti régióra
bontva*

kiállítás 2004-ben a rendszerváltás óta eltelt időszak legszebb leleteit vonultat-
ta fel. Ez volt az az időszak, amikor a régészetnek meg kellett ismerkednie a ma-
gánberuházókkal, hiszen előtte csak állami beruházás során került sor feltá-
rásra. A mostani bemutató a régészeti feltárások topográfiailag és történetileg
kidolgozottabb, értelmezett eredményét tárja a látogatók elé. Az izgalmas séta
a főváros régészeti rétegeiben, tizenkét régészeti régióra bontva érinti a Duna
mindkét partját, szigeteit, a patakok partját kísérő őskori településláncolatokat,
a Római Birodalom határvidékének katonai táborait egészen a középkori királyi
székhelyig, Buda váráig. Megjelennek a közelmúlt nagy fővárosi építkezéseihez,
a Kossuth tér rekonstrukciójához, a Várkert Bazár, a Mátyás-templom és az egy-
kori budai Városháza felújításához vagy a Graphisoft Park fejlesztéséhez kap-
csolódó régészeti feltárások eredményei, legkiemelkedőbb leletei. De munkát
adtak a régészeknek a főváros nagy infrastrukturális beruházásai is, az MO-ás
körgyűrű létesítése vagy Budapest teljes körű csatornahálózatának kiépítése.

¶ Az elmúlt tíz év több mint száz ásatásának több mint ezer leletéből néhányat elő-
ször tekinthet meg a nagyközönség. Az emlékek, amellettt hogy a mindenna-
pok használati és viseleti tárgyait tárják elének, tanúskodnak az őskori agyag-
művesség, a római kori mozaikművészet vagy a középkori falfestészet magas
művészi színvonaláról. A szarmata sírban feltárt korongfibula vagy az avar fér-
fi sírjából előkerült, szarvast ábrázoló öntött bronz szíjvég a népvándorlás kor
iparművészetének magas technikai színvonalát mutatja. A középkori kemen-
ce boltozata alatt feltárt csontváz vagy egy csigolyában megakadt puskagolyó
ugyanakkor személyes közelségbe hozza a múltat. Egy bronzkori szertartás ri-
tuális lakomájának záróaktusát rekonstruálhatjuk a bronzkori szemétködörbe
temetett edénytöredékekből. A restaurátorok munkája nyomán egy több mint
százdarabos asztali készlet visszanyerte eredeti formáját. A legkorábbi leletek
az újkőkorból, a Kr. e. 5200 körüli időből származnak. A kiállításon látható leg-
későbbi, régészeti-műemléki kutatás során előkerült tárgyi emlék egy latin röp-
dolgozatokból álló sorozat, 1810-ből. A bemutatott hétezer év egy-egy pillana-
tát a digitális képernyőkön megjelenő rekonstrukciók és 3D-s animációk teszik
mindenki számára érthetővé. A kiállítás külön értékének tartjuk, hogy nem
szabta meg, hogy ki legyen a célközönség. A múlt ugyanis mindenkié. Úgy kell
bemutatni, hogy mindenki megértse és mindenki megtalálja a kiállításon azt
az elemet, ami neki szól. Ezt a célt szolgálják a gyerekeknek szóló tablók, a kül-
földieknek az angol feliratok, az élményt keresőknek a rekonstrukciók és az in-
teraktív eszközök, a tanulni vágyóknak a részletes tablószövegek. Senkit sem
szerettünk volna kizárni az élményből. A kiállítás ugyanakkor visszacsatolás
is a beruházóknak és a városlakóknak egyaránt: van új és van érték a föld alatt.

*a kiállítás külön
értékének tartjuk,
hogy nem szabta
meg, ki legyen
a célközönség*

„Ortutay Gyulának 1959-ben hívtak össze egy ankétot, amelyen az egész szakma kifejtette az ezzel kapcsolatos álláspontját, és az ott elhangzottak később hivatkozási alappá váltak, így visszatérő elképzelés volt, hogy fel kell építeni a magyar népi építészetet bemutató szabadtéri múzeumot.”

„1963 júniusában a megyei tanács osztályvezető-helyetteseként én írtam azt a határozattervezetet, amely rendelkezett a falumúzeum létrehozásáról. Istenkísértés volt mai szemmel visszagondolva: tapasztalat semmi, sok mindenhez nem volt erő.”

„A téma annyira aktuálissá vált, hogy 1972-ben engem kért meg a megyei műemléki albizottság, amely a tanácshoz tartozott akkor, hogy ha esetleg készülne egy somogyi skanzen, milyen telkeket javasolnék.”

„Az hogy Nyíregyháza-Sóstóra került a múzeumfalu, nemcsak a helyiek hozzáállásának az eredménye. Az, hogy a hetvenes években elkezdtek épülni Magyarországon a skanzenek, egy 1964-es MSZMP KB-határozatnak köszönhető.”